

Magazin za kulturu, umjetnost, nauku i obrazovanje

Doc. dr Hristo Petreski

POETIKA SRPSKE I MAKEDONSKE AUTORSKE BAJKE

Temelji književne kulture učenika postavljeni su onda kada je on osposobljen da analizira tekst. To je veoma složeni nastavni rad, a kada je u pitanju lektira, onda se radi o najvišem dometu tog rada. Obrada sadržaja iz lektire je pouzdani pokazatelj koliko je učenik samostalno osposobljen da kritički pristupi obradi književnog dela, da ga doživi, da ga razume, da usvoji njegove etičke i estetske vrednosti.

O značenju lektirnih knjiga i ne treba posebno govoriti, jer se podrazumeva da je reč o vrhunskim dostignućima čovečanstva na planu umetnosti reči. Istorijski, bajka je imala presudan značaj u vaspitno-obrazovnom formiranju mlade ličnosti, jer ona kao žanr duboko prožima biće deteta i žarko probuđuje njegovu fantaziju. U sadašnjem trenutku, na početku 21-og stoleća, deca su sve više "zavisnici" od elektronskih medija, a nisu pripadnici Gutenbergove galaksije. Zato, škola mora da budno pristupa formiranju ličnosti, da neguje humane dimenzije a ne virtuelne vrednosti, i da učenika vrati civilizacijski proverenom mediju - knjizi.

Nastava obrade bajke je teoretski pokrivena i uvek ostavlja prostor za sve bolju i kreativnu interpretaciju, jer svaki tekst je unikatan. Tome pomažu i najnovije metode i tehnike za rad nad tekstem, kao i grafički organizatori. Svaki nastavnik permanentno treba da gradi sebe kao savremenog i kreativnog organizatora nastave.

Komparativni rad trebao bi da na najbolji način prikaže i naša nastojanja kao istraživača da i sa ovakvim radovima možemo poboljšati realnost time što bi neka svoja saznanja iz ovog rada ponudili široj javnosti. Nadamo se da će i škole pozitivno reagovati na istraživačka saznanja. Nadamo se takođe da će teorija i praksa i u Republici Srbiji i u Republici Makedoniji pokušati u budućnosti da se više međusobno prožimaju i unaprećuju.

Za bajku možemo reći da je usmena legendarna istorija sa elementima mita, verovanja, obreda i običaja davnih vremena, a fantastika umetnička imaginarna tvorevina pisca, koji instinktom i znanjem pokušava da prodre u najdublje slojeve svoje podsvesti. Pri tom, pisac stvara ono što bi moglo da bude, a ne ono što je bilo. Fantastično je ono neverovatno što se u bajci i fantastici događa prouzrokovano spoljnim faktorom.

Treba istaći da je umetnička bajka, odnosno bajkovita priča, potrebna deci koliko i odraslima, kao vid zadovoljenja bazičnih potreba koje je čovek od početka istorije unosio u genetski kod. Među mnogim pričama koje deca slušaju u detinjstvu, bajke zauzimaju posebno, počasno mesto.

Spoznavši značaj bajki za razvoj ličnosti deteta, Grozdana Olujiću ogledu *Poetika bajke* ukazuje da “bajka detetu nudi nadu da je jedan humaniji svet ipak moguć, ili bi bar morao biti. Mudrija i starija od svih književnih rodova, bajka to dobro zna, otvarajući prostore jednog drugačijeg, lepšeg sveta kakav je moguć, možda samo u snu, jer bajka jeste čovekov san o sreći, čistije i lepše lice stvarnosti. Od niti mašte, tkiva sna, gradi bajka svoj svet, na prvi pogled slučajan, izmišljen, irealan; zapravo, sazdan na samim istinama prvog reda. Jer, šta je ako ne istina prvog reda poruka bajke da ljubav nadilazi sva zla, sve nevolje, da njena snaga brda pomera?”.

Savremeni psiholozi, iz ugla svoje struke, preporučuju roditeljima da čitaju bajke čak i sasvim maloj deci. Oni zapažaju da su opisi ličnosti iz bajki dobra prilika da roditelji pitanjima podstiču dete da samostalno procenjuje ponašanje pozitivnih i negativnih junaka bajke. U periodu odrastanja za decu je veoma važno da nauče da razgraniče dobro od zla. Bajke su poetične, metaforične i podstiču imaginaciju dece, razvoj dečje psihe i njihovo odrastanje. Dakle, deca prilikom recepcije bajke žele da osete jake emocije, da dožive zanimljivu radnju, da reše problem koji ih muči i da osvoje zasluženu nagradu posle inicijacije sa svojim junakom ili junakinjom.

Postoji čak i enciklopedija dečjih strahova, pod nazivom "Azbuka hrabrosti". Reč je o delu ruske autorke Natalije Čub, koja se pišući ovu knjigu rukovodila - bajkoterapijom. Ova interaktivna knjiga pomaže detetu da se oslobodi strahova - poput straha od mraka, lifta, pauka, doktora, automobila, vatre... Pored toga, kroz ovu neobičnu bajkoterapiju, deca će naučiti kako da savladaju tremu pred javne nastupe, kako da savladaju strah od samoće, kako da se ne boje strašnih snova...

U bajkama deca mogu da pronađu sadržaje koji ih uče prepoznavanju značajnih vrlina kao što su upornost, nada, odlučnost... Umetnost pripovedanja vekovima pleni pažnju ljudi svih uzrasta, jer im pomaže da o svojoj ličnosti i o svojim odnosima sa ljudima potpunije rasuđuju, da se u vrtlogu svakodnevnih briga, nespokoja i dilema sigurnije orijentišu ka prepoznavanju i nalaženju istine i neprolaznih duhovnih vrednosti... Posredstvom uzbudljivo opisanih događaja i primera junaka iz priča, romana ili bajki, deca spontano uče da je važno da se trude da steknu i sačuvaju vrline: samilost, požrtvovanje, nesebičnost, hrabrost... Takođe, vredna književna dela, a posebno ona koja su iskazana u formi bajke, opominju ih da je opasno i štetno poistovećivati se sa karakternim osobinama negativnih junaka, pošto oni, na kraju, nikada, uistinu, i nisu pobednici.

Dobra priča je umetnost dobrog, potpunog i iskrenog, životno nadahnutog pripovedanja, podstiče duhovni razvoj čoveka, a posebno dece. Ona ne samo da razvija sposobnost deteta da mašta o najrazličitijim ličnostima, događajima ili prostorima, već usredsređuje njegovu pažnju na osobine opisanih ličnosti i na značaj i uticaj ovih osobina na njihove međusobne odnose. Lepe priče poučavaju decu, tako što ih pripremaju da uoče, razlikuju i vrednuju svoja osećanja, misli i postupke kod sebe, ali takođe i da ih naslute i prepoznaju i kod ljudi iz svog okruženja.

Bajke imaju i pedagošku dimenziju koja je u funkciji ostvarivanja i otkrivanja životnog smisla rada, energije da se dođe do dubljih značenjskih slojeva bajke, da se dosegnu tajne sakrivenih svetova junaka. Svoje viđenje bajke pokušali su da definišu psiholozi i psihijatri, filozofi i lingvisti.

Umetničke bajke su kreacija i nadgradnja. njihova korist je nedvosmislena. I one, kao i narodne bajke, doprinose identifikaciji deteta sa pozitivnim junacima u uzrastu u kome se ljudi suočavaju i sagledavaju polarizovano - najčešće bipolarno: kao dobri ili loši. Bajka

ostaje naša potreba i kasnije, kada s odrastanjem potpunije razumemo njena skrivena unutrašnja značenja. Lekovita u svim vremenima, ona može pomoći čoveku da odoli iskušenjima koja mu nameće svakodnevnica i stoga ostaje jedan od najomiljenijih žanrova.

Akademik Vladeta Jerotić zapaža da se snažna potreba predškolske, ali i školske dece za pričama i bajkama može da upotrebi i kao efikasno terapeutsko sredstvo. Dok, razmišljajući o vaspitanju dece, indijski pesnik Tagora pronicljivo zapaža da je važno prepoznati i zadovoljiti potrebu ličnosti deteta za dobrim i mudro napisanim ili izgovorenim pričama.

Uvreženo je mišljenje da su samo narodna ostvarenja prave bajke, u čemu unekoliko ima i istine. Ipak, i najčuvenije bajke, kakve danas znamo, pretrpele su preradu od strane mnogih autora. I autorska bajka, međutim, može imati visoke domete. Od nje se očekuje umetnička vrednost, pri čemu su maštovitost i lepota naracije ono što ih izdvaja. Bajka je spoj poetskog, fantastičnog i konkretnog (egzaktnog). njena kompozicija je određena: glavni junak i narodne i autorske bajke mora preći određeni put i savladati prepreke koje su različite. Najvažnije je, međutim, da bajka za polaznu tačku ima veliku čežnju, želju ili htenje koji će dovesti do čudesne transformacije, te se stoga ovakva priča, ako i ima primese drugih žanrova, može prihvatiti kao bajka.

Autorska bajka je zastupljena i u našoj književnosti za decu, ali je raštrkana po časopisima i zbirkama priča, te nedovoljno uočljiva. Savremeni pisci traže nove teme i motive. Struktura naracije i način razmišljanja današnjih autora bliski su ostvarenjima Vajlda i Egziperija, a postoji i uticaj fantastike, naročito Tolkina i Pavića. Današnja bajka približava se i psihološkoj priči i takva ostvarenja mogu biti veoma privlačna. Bajke naših savremenih autora odmiču se od klasičnog obrasca, sve su zanimljivije i s punim pravom ih možemo nazivati umetničkim.

S obzirom na mnoga preplitanja i uticaje, srpska i makedonska bajka, kao i druge južnoslovenske bajke deo su ne samo evropske, veći svetske književnosti. Primajući određene uticaje i elemente, oni su uvek ostajali autonomni, izražavajući pri tom mentalitet podneblja kome pripadaju. Tako, autorska bajka neminovno nosi tragove verovanja, mitova, legendi naroda kome pripada. njihovim čitanjem i proučavanjem dolazi se do saznanja da duhovnih granica nema, te su tako srpska i makedonska bajka, kao i druge južnoslovenske

bajke, primale bajkovite klice stvarajući bogate riznice narodne i autorske bajke, sopstvenu viziju sveta i čoveka u njemu, poeziju svoga jezika.

Nikada se savremena bajka u potpunosti nije mogla odvojiti od narodne. Nit koja povezuje praiskonsko i savremeno čvrsto stoji poput simboličnog mosta kako bi se doprlo do istinskog mišljenja čoveka, a međusobni uticaji doprineli su da bajka kao vrsta dobije nove sadržine i tonove, da se osavremeni i prati zadovoljenje duha deteta.

Potpuno istovetni motivi sačinjavali su sadržaj bajki, nezavisno od bilo kakvog prenošenja, međusobnih uticaja, nastalih u različitim predelima, kod raznih naroda i u razna doba. Sličnost bajki u različitim podnebljima inspirisala je neke teoretičare, kao što je Erih From, da zastupaju ideju o univerzalnom jeziku simbola. From je pokušavao da razjasni funkcionisanje tog jezika u bajci, snu, mitu, ritualima i savremenim romanima. Taj univerzalni jezik simbola odraz je unutrašnjeg stanja i duhovnih iskustava njihovih autora i izvođača.

U manifestnoj fabuli bajke koja je ispričana ovim, danas malo podzaboravljenim, simboličkim jezikom, događaji se odvijaju u prostoru i vremenu, a zapravo ona prava, skrivena priča govori nam o unutrašnjem, psihološkom iskustvu, našim emocijama, željama, konfliktima i nadama. Put do samoostvarenja ili samoispunjenja je dug i neizvestan, za razliku od junaka bajke kome to redovno polazi za rukom.

Bajka je, u istinskom smislu reči, može se reći, strašna stvar. Ne zbog toga što najčešće u bajkama ima mnogo nasilja, krvi, straha, pa i oružja i što se deca plaše dok čitaju, ili zbog toga što roditelji moraju da zamenjuju reči, ili tumače značenja i dejstva dok im čitaju ili prepričavaju bajke. Već, puno je strašnije: što se mnoge stvari iz bajki - zbilja dešavaju.

Možda su bajke proroštva, ili bolje rečeno - imaju proročku moć, kada se one u najvećem broju slučaja i ostvaruju. Mada izgleda jako idilično danas zamisliti Crvenkapicu kako ide sama kroz park ili šumu, novine su pune crnih hronika i vesti, gde su napadnute devojke ili nezaštićena deca. Ali, još strašnije je kada se neko prepozna u Alibabi sa četrdeset razbojnika. Bez aluzija, ali i bez iluzija molim!

A, ako se neko prepozna: zna se - cenzura, mada je verbalni delikt kobajagi odavno ukinut. Ne mora da se održi plenum CK-a, ili zatvorena sednica nekog komiteta na kojoj ćete

vi kao bajkopisac biti na tapetu, već sledećeg dana, sata ili minuta nakon sudbonosne odluke o “subverzivnom i ideološki nepodobnom sadržaju” vaše opasne bajke - vi ćete biti ne samo nepoželjni i žigosani, već proglašeni opasnim i stranim, pa mada se branili i sa slobode, kada vam je pasoš oduzet, a prijatelji kada vas vide okreću glavu ili prelaze na drugu strane ulice.

Možete smisliti, pa čak i napisati bajku i o tome, ali ko će vam je objaviti? Čuvajte je u vašoj zaostavštini, svakoga dana ljubomorno je sami sebi čitajte od jutra do mraka, naslađujte se bez prestanka, pa je onda sakrijte između stranica neke debele knjige, isto kao što ste najopasnije ideje i poruke sakrili između redova, i budite sasvim sigurni da će vas ona, ali i oni nadživeti!

Tako, sa pozicije kreatora (a mnogi bi rekli i: mistifikatora, uzurpatora i falsifikatora) bajke - vi direktno dobijate glavnu, ili neku od sporednih uloga u novoj životnoj bajci.

Kao na filmu, tako i u bajci. Ko preživi - on će pričati i prepričavati priču. Onako kako je bilo, ili onako kako je trebalo biti. Neko će izdržati kao dosije u bunkeru, drugi neće sami preći most, a treći će ostati u mraku i hladu - čekajući neki zalutali i topliji sunčev zrak da im ugreje smrznuta tela i premrzle kosti.

Ali, to ne znači da bajkopisci ne treba da nastave da izmišljaju bajke (čitajte: da pišu i žive u bajkama), jer to bi značilo da na brdima ne treba da pada sneg - da bi se otkrio zečiji trag...

Realisti i sada kažu da ne veruju u mističnost bajke, isto kao što nisu verovali ni onda kada su na neki misteriozan način prelako i prebrzo spajali jedan sa drugim krajem, ali nadrealisti se takođe ne žele predati ni danas, jer s pravom tvrde da fantastičnijih primera nikada nije ni bilo!

I tako, po navici, dok još uvek deci čitamo bajke, smatrajući da bar oni veruju u njih, pobuni se ponekad i dete u nama, ne želeći više da govori i sluša lažne reči, nezavisno dali se odnose na šumu ili prašumu, na vukove ili medvede, na ajkule ili školjke, na tvrđice ili lopove...

Zna se da bajke imaju dobre i loše junake, lepe ili ružne likove, isto kao što i ljudi imaju lepa imena u ličnim kartama a ružna u nadimcima, ili kao što neka jadna prljava čistačica ne

ni sazna, a ne i da se prepoznaje kao referentnu za higijenu, tako i bajkopisci i teoretičari nastaviće da spore oko toga šta je čudno a šta čudesno...

I dok danas, u virtualnom vremenu, u digitalnoj eri, u pomešanoj sajber stvarnosti, sanjamo o Aladinovoj čarobnoj lampi, ili maštamo o još čarobnijoj fruli; bogove, kraljeve i princeze ne moramo ni da zamišljamo - jer ih svakoga dana sve više vidimo na ulici, ili na televiziji!

A televizija nije film, tamo protagonisti nisu obučeni u tuđe kostime, oni ne igraju druge, većuglavnom prikazuju sebe, bez šminke koja se topi pred svetlima reflektora, pa kako onda da gledaoci ne veruju u ono što slušaju i gledaju, mada i bajke nisu ono što su nekad bile...

Danas, sa televizijskog ekrana (preko video igrica, animacija, mjuzikala) vraća nam se bajka u svom izmenjenom vidu, sa opasnom tendencijom da, usvajajući estetiku okrutnog i ružnog, preraste u antibajku ili horor - ne nudeći perspektivu srećnog kraja.

Desanka Maksimović je gradila bajkovite zamke "od samih istina", Branko Ćopić je od autobiografskog materijala svog grmečkog detinjstva stvarao zamaštane priče ispod zmajevih krila. Igra zrnaca peska ili dah vetra, hod mrava ili jesenji let poslednjeg lista, sitni pokreti i zbivanja na margini našeg opažanja pokretali su stvaralačku imaginaciju Stevana Raičkovića. Branko V. Radičević je u svojim bajkama rešavao krupne probleme čovekovog odupiranja otuđenju, Grozdana Olujić, poput Zlatoprste, veze svoj sjajni vez i priprema gozbu duha na zlatnim tanjirima svojih bajki, Todor Rosić prošlost kao s čarobnim štapom pretvara u budućnost, Marko Cepenkov preko jedne obične ptice (rode) definiše poreklo svoga naroda, Slavko Janevski zašećeruje sudbinu jednog deteta, Vidoe Podgorec pravi bajke o svemu čega se dotakne, Svetlana Hristova Jocić priziva carice, princeze i svoje nedosanjane snove...

To su majstorski satkane bajkovite priče, onih koji ne gledaju samo očima i ne vide samo ono što je vidljivo. Cilj literature je, kao i cilj života, da se uvek ide dalje. Da se nastavlja "odrastanje". Tendencija sveta iz bajkovitih priča je da je nemoguće, u stvari, moguće.

Veliki je značaj bajki za dečju psihu i to se može zaključiti njihovim dubinsko-psihološkim tumačenjem. Bajke su "delikatno štivo" (sadrže previše žestokih i surovih slika i

scena, koji mogu da povrede nježnu dečju psihu), pa su s pravom ponekad zabrinuti i roditelji i nastavnici.

Bajke ne samo što razvijaju maštu, većnude i gotove modele za razrešavanje raznih problema sa kojima se suočava dete (na primer, prevazilaženje straha). Bajke su kao dečji snovi, pa sa inovativnim pristupom lektiri u osnovnoj školi oni će ih još više zavoleti. Preko bajke uvode se učenici u umetničku književnost, takođe i u samostalni rad na književnom delu, što je osnova za razvijanje zainteresovanosti za knjigu uopšte, kao i motivaciju za individualno literarno stvaralaštvo.

Pozicija učenika može i mora biti aktivna. Nastavnik prilikom svog posredovanja ne treba da ostvaruje dominaciju nad učenicima, jer će oni književno delo doživeti kao strano telo, to jest kao nešto što se treba naučiti, a da se pri tom ne mora i voleti.

Treba se čitati sa istraživanjem i doživljavanjem, da se pokrenu duboke emocije u dečjoj psihi i duši i da se konkretno delo i pisac zavole kao dve poželjne i trajne vrednosti. Nova dobra knjiga je izazov i znatiželja, pa se učenik ne sme pretvoriti u ravnodušnog i nemotivisanog čitaoca.

Bajka podstiče i konstituše opštu kulturu ličnosti učenika sa širim i dubljim utemeljenim tragovima. Školska lektira kao predmetno područje u okviru nastave maternjeg jezika doprinosi za sticanje saznanja o specifičnostima književnog dela, ali i za verifikaciju kvaliteta aktivnosti koje učenici izvršavaju kući i u školi. Učenici samostalno i zajedno sa nastavnikom vrše sadržinsku, idejno-tematsku, jezičko-stilsku i psihološku analizu prilikom interpretacije književnog dela.

Jako su bitni aktivnosti nastavnika sa učenicima, oblik, metod i kvalitet njihove uzajamne komunikacije, jer svaki književni žanr je specifičan, pa ne postoje šabloni i unificiranja, a rezultati zavise od ličnih mogućnosti nastavnika, ali i ličnih sposobnosti učenika, koje se moraju saobražavati i nadopunjavati u nastavnoj praksi.

U vezi sa čitanjem lektire, danas se najčešće postavljaju sledeća pitanja: *da li* učenici čitaju, *koliko* čitaju, *šta* čitaju i *kako* čitaju, ali ista ova pitanja mogla bi se postaviti i za njihove nastavnike. Promenjeni životni uslovi, izmenjena duhovna slika današnje civilizacije, nužno nameće pitanje koliko bajka danas može da bude učenicima zanimljiva.

Inače, prilikom obrade lektire koriste se različiti oblici rada: frontalni, grupni, tandemski i individualni. Akcenat se obično stavlja na sadržaj dela, glavne likove, piščevog stila, stilskih figura (personifikacije, hiperbole i ostalih). Najčešće upotrebljavani epiteti su: čudesno, neobično, fantastično, čarobno, kao i ukazivanja da se govori o dobrom i zlu, lepom i ružnom, naivnosti i snalažljivosti, oštroumnosti i gluposti, milosti i grubosti, istini i laži, poštenju i podlosti, kao i o mnogim drugim kontrastima, suprotstavljenim osobinama i antagonizmima. Bajke uče i podučavaju, ili bolje rečeno vaspitavaju o pravdoljubivosti, poštovanju, druželjubivosti, solidarnosti, vernosti... Pri tom, ponavljaju se i utvrđuju univerzalne poruke, iskustva i značenja: *istina uvek pobeđuje, poštenje se isplati, zlo se kažnjava* i slično.

Preko čitanja knjiga otkrivaju se mnoge istine, a i čitanje se usavršava samim čitanjem. Lektire podstiču i održavaju proces pravilnog, logičkog i estetskog čitanja. Učenici u mlađim razredima uče, pre svega, kako da savladaju tehniku čitanja.

Književno stvaralaštvo većine naroda bi bilo mnogo siromašnije da u njima značajno mesto nije zauzela bajka. Kao jedna od najranijih pripovedačkih formi, ona je svojom jednostavnom kompozicijom i izrazom, obogatila detinjstva dece širom sveta...

KORIŠTENA LITERATURA

1. Adamčeska, Snežana (1994): *Metodski priručnik za učeničkata lektira (I-IV oddelenie)*, Legis, Skopje.
2. *Andersenove bajke* (1991): Prosveta, Beograd.
3. *Antologija Žar ptica*, bajke narode sveta (2008): izabrao i uredio Dragan Lakićević, Srpska književna zadruga - Partenon, Beograd.
4. Vukolić, Nikola (2000): *Bajke - metaforičko ogledalo svijeta*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
5. Grupa autora (2010): *Savremena književnost za decu u nauci i nastavi* (posebna izdanja), Naučni skupovi, knj.10, Univerzitet u Kragujevcu / Pedagoški fakultet u Jagodini.
6. Wilde, Oscar (1986): *Slavuj i ruža i druge pripovijesti*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
7. Joksimović, Biljana (2010): *Recepcija lektire u osnovnoj školi*, Učiteljski fakultet, Vranje.
8. Kajoa, Rože (1971): *Od bajke do Science Fiction*, Književna kritika br.5-6, Beograd.
9. Marie-Louise von Franz (2007): *Interpretacija bajki*, Biblioteka Anima, Zagreb.
10. Lukić, Dragan (1960): *Bajka u životu deteta*, Rad, Beograd. Ijuštanović, Jovan (2007): *'Male bajke' Stevana Raičkovića u kontekstu srpske recepcije Hansa Kristijana Andersena*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik br.1, Novi Sad.
11. Maksimović, Desanka (1985): *Ako je verovati mojoj baki* (priče i bajke), priredio Slobodan Rakitić, BIGZ, Beograd.
12. Maksimović, Desanka (1989): *Bajka o Kratkovečnoj, Zmajeve dečje igre*, Novi Sad.
13. Nikolić, Milija (2006): *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
14. Olujić, Grozdana (2010): *San i bajka su lepše lice stvarnosti*, intervju, časopis *Žena*, Beograd.
15. Petkovska, Blagica (2008): *Metodika na kreativnata nastava po predmetot makedonski jazik vo nižite oddelenija vo osnovnoto učilište*, Magor, Skopje.
16. Petkovska, Blagica (2008): *Nastava književnosti i suvremene metode i tehnike čitanja i pisanja u nižim razredima osnovne škole*, Međunarodni naučni skup - Zagreb.

17. Petreski, Hristo; Arsovska, Tamara; Prokopiev, Aleksandar; Tocinovski, Vasil; [e]leva, Elizabeta (2001): *Nova lektira za osnovnitate učilišta*, Feniks, Skopje.
18. Petrović, Tihomir (2007): *Istorija srpske književnosti za decu*, Novi Sad.
19. Пијановић 2005: Петар Пијановић, Petar (2005): *Наушна прича. Српска ауторска проза за мале људе и велику децу. Жанрови и модели*, Srpska književna zadruga, Beograd.
20. Prop, Vladimir Jakovljević (1990): *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo.
21. Prop, Vladimir Jakovljević (1982): *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd.
22. Radović, Dušan (2004): *Izbor iz poezije i proze za decu*, Zavod za učenike i nastavna sredstva, Srpsko Sarajevo.
24. Smiljković, Stana (2006): *Autorska bajka*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2006.
25. Smiljković, Stana, Milinković, Miodir (2010): *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, Učiteljski fakultet, Užice, Učiteljski fakultet, Vranje.
26. Smiljković, Stana (2009): *Knjiga za decu - otvoreni sistem znakova i značenja*, časopis *Detinjstvo* br.3, Novi Sad.
27. Smiljković, Stana (2008): *Žanrovi u bajkama Grozdane Olujić*, časopis *Detinjstvo* br.4, Novi Sad.
28. Smiljković, Stana (2008): *Čudesno, fantastično i realno u bajkama (po Cvetanu Todorovu, Karlu Gustavu Jungu, Vladimiru Propu i Brunu Betelhajmu)*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
29. Smiljković, Stana (2001): *Impulsi evropske autorske bajke i njihovo kreativno korišćenje u bajkama jugoslovenskih i srpskih pisaca*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
30. Smiljković, Stana (1999): *Bajka Desanke Maksimović- velika pozornica života*, časopis *Detinjstvo* br.1, Novi Sad.
31. Smiljković, Stana (2007): *Fantastično-čudesne predstave događaja i likova u bajkama Grozdane Olujić*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
32. Spasevski, Mito (2007): *Literatura za deca*, Autoprint, Skopje.
33. Spasevski, Mito (2007): *Analitički studii i opservacii za literaturata za deca*, Studentski zbor, Skopje.
34. Spasevski, Mito (2009): *Utjecaj medija, dječjih časopisa i drugih subjekata na razvoj govora i jezika*, Međunarodni naučni skup - Zagreb.
35. Stojanović, Buba (2009): *Savremeni pristup narodnoj književnosti u mladim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Vranje.

36. Stručna rasprava (2008), *Makedonskiot jazik vo praktikata*, Filološki fakultet - Skopje, Dom na prosvetni rabotnici na Makedonija - Skopje, OU Blaže Koneski - Prilep, Prilep.
37. Todorov, Nada (2006): *Bajka u nastavi srpskog jezika i književnosti u osnovnoj školi*, časopis *Norma* br.1, Sombor.
38. Todorov, Cvetan (1987): *Uvod u fantastičnu književnost*, Rad, Beograd.
39. Tolkin, Džon Ronald Rejel (1990): *Gospodar prstenova*, Stilos, Beograd.
40. Tolkin, Džon Ronald Rejel (1984): *Kovač iz Velikog Vutona*, Dečje novine, Gornji Milanovac.
41. Tolkin, Džon Ronald Rejel (1986): *Hobit*, Nolit, Beograd.
42. Trebješanin, Žarko (1987): *Litijevo istraživanje stila bajki*, *Književna reč*, Beograd.
43. Čopić, Branko (1959): *Mačak Toša i druge bajke*, Mlado pokoljenje, Beograd.
44. Čopić, Branko (2005): *U carstvu leptirova i medvjeda*, Zadužbina Petar Kočić- Banja Luka i Bosanska riječ - Tuzla.
45. *Harry Potter and Me* (2001): BBC Christmas Special, British version, BBC, 28 December.
46. Cepenkov, Marko (2011): *Siljan Štrkot*, Feniks, Skopje.
47. Cvetković, Nikola (2006): *Vidovi poetike bajke - Ivo Andrić i Isidora Sekulić*, časopis *Norma* br.2-3, Sombor.
48. Crnković, M. (1984): *Dečja književnost*, Zagreb.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>